

Prolog

O beție la Ierusalim

19 noiembrie 1977. Totul părea atât de ireal, încât, atunci când ușile avionului prezidențial egiptean s-au deschis, mulți spectatori din Israel – unii chiar din rândul armatei, Shin Bet sau Mossad – se așteptau ca, în locul președintelui Anwar Sadat, pe scări să își facă apariția un comando sinucigaș arab, care să execute liderii israelieni adunați pentru întâmpinarea solemnă. Părea imposibil ca, după patru războaie întinse pe trei decenii, Anwar Sadat – conducătorul celui mai important inamic al Israelului, biblicul Faraon, omul care cu numai patru ani înainte lansase un atac devastator în Sinai, traversând în deplin secret Canalul Suez – să decidă peste noapte, fără niciun preambul diplomatic, fără niciun dialog direct, să călătorească în inima vechiului Israel, la Ierusalim. Era ca și cum Ho Și Min ar fi apărut la Casa Albă, pentru un ceai, în mijlocul Ofensivei Tet; ca și cum John F. Kennedy ar fi petrecut un weekend la Havana după Invazia din Golful Porcilor.

Cu toate acestea, din avionul prezidențial inscripționat „Arab Republic of Egypt“ a coborât chiar Sadat. Ca pentru a prelungi senzația de irealitate, el s-a întreținut râzând cu Golda Meir, a cărei admirabilă carieră politică luase sfârșit din cauza atacului ordonat chiar de el în 1973, în ziua de

Iom Kipur. Și mai greu de înțeles era faptul că gazda oficială a liderului de la Cairo nu era unul dintre premierii de stânga care conduseseră Israelul din 1948 până în 1977 – David Ben-Gurion, Moshe Sharett, Levi Eshkol, Golda Meir sau Yitzhak Rabin –, ci bătrânul războinic de dreapta Menachem Begin, cândva lider al temutului Irgun.

A doua zi, la King David Hotel, după banchetul oficial oferit de Begin, o scenă parcă și mai bizară avea loc în camera în care era cazat egipteanul Mustafa Khalil, liderul Uniunii Arabe Socialiste, unul dintre apropiații pe care Sadat îi acceptase în delegația sa: doi comandanți legendari ai armatei israeliene, Yigael Yadin și Ezer Weizman, beau whisky în compania lui Boutros Boutros-Ghali și a lui Khalil. Boutros-Ghali, cel mai talentat diplomat egiptean, va ajunge peste câțiva ani secretarul general al Organizației Națiunilor Unite, în vreme ce Khalil va fi numit în 1978 prim-ministru de către Sadat. La rândul său, Ezer Weizman, pe atunci ministru al Apărării, va deveni președintele Israelului, deși reușitele sale militare sunt mai strălucite decât cele politice: în 1948, a executat prima misiune din istoria aviației israeliene, atacând și oprind o coloană egipteană care se apropia periculos de Tel Aviv. În 1967, a fost coordonatorul și artizanul uluitorului atac al aviației israeliene din Războiul de Șase Zile, care a distrus în două zile flotele aeriene ale Egiptului, Siriei și Iordaniei. Deși pare greu de crezut, cariera lui Yadin era și mai impresionantă: tânăr studios, provenit dintr-o familie de intelectuali remarcabili, abandonase studiile universitare în 1948, devenind aproape imediat șeful operațiunilor militare din timpul Războiului de Independență, pe care l-a și câștigat. În 1949, a fost numit șef de Stat Major al Tzahal. După doar trei ani – timp în care a reorganizat armata israeliană –, Yadin și-a dat demisia din fruntea Tzahal, a revenit la studii și a ajuns rapid cel mai renumit arheolog israelian, fiind implicat în toate marile descoperiri din vechile teritorii biblice: de la

misteriosul Qumran până la Masada sau înfricoșătorul Megiddo (cunoscut de creștini ca Armagedon).

Acum, în seara de 20 noiembrie 1977, acești patru vechi inamici – care nu credeau că se vor întâlni vreodată în afara câmpului de luptă – flecăreau la Ierusalim. Weizman a început prin a se amuza pe seama lui Khalil, care nu era doar liderul unui partid socialist, ci și șeful unui bănci arabe: „Mustafa, cum se împacă socialismul cu poziția de director de bancă?”¹ Neobișnuit cu umorul evreiesc, Khalil s-a îmbățosat: „Hai să nu vorbim despre asta. O să explic altă dată.”² Weizman s-a interesat apoi de evoluția orașului Cairo, pe care îl îndrăgise în tinerețe. Spre surprinderea lui, Boutros-Ghali i-a mărturisit că seamănă din ce în ce mai mult cu Calcutta, devenind de la un an la altul mai aglomerat și mai neîngrijit.³

Pe măsură ce trecea timpul, alcoolul își făcea efectul, dezlegând limbile adversarilor. Prudent, pentru a-i proteja pe Khalil și Boutros-Ghali, care proveneau dintr-o țară preponderent islamică, Weizman scrie în memoriile sale că cei patru stăteau „cu paharul în mână”. Boutros-Ghali, care era creștin, a putut fi însă sincer când și-a publicat amintirile: „Yadin, Weizman, Khalil și cu mine am stat în jurul unei mese rotunde, cu o sticlă de whisky în față și am vorbit până târziu în noapte. Deci scotch-ul a fost prima «linie fierbinte» de comunicare între Egipt și Israel. Această discuție a reprezentat deschiderea negocierilor Egipt – Israel.”⁴ Spre dimineață, când măștile începuseră să cadă, momentul final al dialogului trădează cât de dificil și de grav urma să fie procesul de pace nu doar pentru Sadat și Begin, ci pentru Orientul Mijlociu în ansamblu. „E adevărat că ați plănuit să ne declarați război în urmă cu câteva săptămâni?”⁵, au întrebat egiptenii. Weizman a negat: „De ce vă temeți? Împreună cu iordanienii și sirienii aveți cinci mii de tancuri – noi abia avem trei mii.”⁶

Sperând să profite de amețeala lui Ezer Weizman, Khalil a încercat atunci să obțină de la acesta un secret despre care un politician sau un militar israelian nu poate vorbi

niciodată: „«De ce sunteți atât de îngrijorați de siguranța voastră? În fond, aveți bomba atomică». * Din nou, a privit fix în ochii mei”⁷, rememorează Weizman scena. Relatarea aceluiași moment de către Boutros-Ghali oferă însă detalii de o finețe încântătoare:

Yadin și Weizman erau soldați. Eu eram plictisit de discuțiile tehnice ale generalilor, însă doctorul Mustafa Khalil m-a uimit cu cunoașterea problemelor militare. Brusc, s-a întors spre Weizman și l-a întrebat: „Are Israelul bomba atomică?” Ministrul israelian al Apărării nu a răspuns. S-a ridicat de la locul lui, cu paharul gol, și a mers foarte încet către o masă din apropiere pentru a-l umple cu whisky. A început să bea. Apoi a început să vorbească despre un alt subiect, ca și cum nu ar fi auzit întrebarea.⁸

Trei luni din 1977

Această carte urmărește o etapă mai puțin cunoscută a negocierilor diplomatice israeliano-egiptene care au dus la Tratatul de Pace din 26 martie 1979, semnat de Menachem Begin și Anwar Sadat la Washington, pe peluza Casei Albe, în prezența președintelui american Jimmy Carter.⁹ E vorba, mai exact, despre faza contactelor inițiale dintre Israel și Egipt, prin intermediari secreți, contacte care au avut loc între august și octombrie 1977, cu ajutorul diplomației române și marocane.¹⁰

Aceste contacte au făcut posibile discuțiile oficiale dintre Israel și Egipt, care debutează formal în 19 noiembrie 1977, când președintele egiptean Anwar Sadat aterizează în Israel,

* Statul Israel practică „ambiguitatea strategică” în privința capacităților sale nucleare, pe care nu le recunoaște oficial, dar nici nu le neagă. Se crede că prima bombă atomică a fost obținută de Israel în 1966. În 1977, când are loc dialogul de la Ierusalim, Israelul deținea, probabil, cel puțin zece bombe atomice.

la Lod – gest șocant pentru opinia publică mondială, dar și pentru elitele politice israeliene sau arabe (niciun alt lider arab nu vizitase statul israelian de la întemeierea acestuia, în 14 mai 1948).¹¹ Până la acel moment, după războiul din 1973, Egiptul și Israelul nu comunicaseră decât la nivel militar, în cadrul consultărilor vizând armistițiul și schimbul de prizonieri.¹²

Discuțiile în vederea unui tratat de pace israeliano-egiptean, care se întind între noiembrie 1977 și martie 1979, au fost amplu documentate de istorici, pentru că s-au desfășurat prin canale oficiale și s-au bucurat de o mare atenție din partea presei internaționale.¹³ Un volum important de informații se datorează și implicării președintelui american Jimmy Carter în negocieri, acesta invitând cele două părți la Camp David, în septembrie 1978, pentru aproape două săptămâni de dezbateri într-un cadru informal.¹⁴ Această implicare a făcut ca istoriografia americană să cerceteze în detaliu contactele diplomatice dintre Israel și Egipt din perioada 19 noiembrie 1977 – 26 martie 1979.¹⁵

Singura etapă din cadrul acestui îndelungat proces de pace care nu a fost analizată sistematic rămâne cea dintre august și octombrie 1977, când – utilizând canalele secrete de comunicare asigurate de România și Maroc – Menachem Begin și Anwar Sadat au ajuns la concluzia că sunt îndeplinite condițiile pentru a începe un dialog oficial.¹⁶ Într-o primă fază, lipsa unor studii relevante asupra acestei perioade s-a datorat sistemelor politice opace din Maroc și România, fiind dificil pentru cercetătorii străini să obțină în anii '80 informații semnificative din cele două state. Deși Nicolae Ceaușescu era interesat să își promoveze rolul – real, de altfel – din cadrul negocierilor, el nu era dispus să ofere decât o perspectivă dogmatică și propagandistică asupra acțiunilor sale.¹⁷ Marocul, pe de altă parte – o țară mai liberală în comparație cu România comunistă, deși aflată tot sub un regim autoritar –, avea motive puternice pentru a ascunde informațiile privind

relațiile secrete cu statul Israel, pe care nu îl recunoștea oficial și împotriva căruia luptase, pentru a-și dovedi loialitatea față de tabăra arabă, în timpul Războiului de Iom Kipur (6 – 25 octombrie 1973). Ulterior, deși o serie de mărturii și documente au devenit disponibile inclusiv în România și în spațiul islamic, istoricii nu au mai abordat – sau, cel puțin, nu au tratat împreună – subiectul celor două canale secrete de comunicare, procesul de negociere palestinian-israelian de la Oslo (1993) dovedindu-se mai actual și mai ofertant pentru cercetători.¹⁸ Dezechilibrul dintre studierea canalelor secrete din 1993 (Oslo) în raport cu cele din 1977 (București, Rabat) produce efecte inclusiv asupra paradigmelor influente în teoria relațiilor internaționale, care pun astăzi accent, așa cum voi arăta, pe eficiența canalelor non-guvernamentale în cadrul negocierilor secrete – doar pentru că așa s-a întâmplat la Oslo.

Tot pentru uzul diplomaților trebuie adăugat că filiera marocană și cea românească din 1977 nu au constituit, din perspectiva israeliană și egipteană – așadar, din perspectiva procesului de pace –, puncte izolate de contact, ci au format *un sistem funcțional* de tatonare, prin care Menachem Begin și Anwar Sadat își testau, verificau și confirmau concluziile.¹⁹ Dacă doar unul dintre canale ar fi putut fi activat în 1977, negocierile s-ar fi prelungit pe termen nedefinit, pentru că o *singură intermediere* inițială le-ar fi părut celor doi lideri îndoielnică și riscantă. În an doilea rând, cele două filiere au îndeplinit funcții diferite, deși complementare: în vreme ce diplomația română a oferit cadrul în care Sadat și Begin – fără a intra în contact direct – au ajuns la concluzia că se pot încrede unul în altul la nivel personal, Marocul a asigurat găzduirea primelor contacte directe dintre emisarii celor doi lideri, care au și trecut la discutarea unor condiții prealabile de pace.²⁰